

OSMANLI-FRANSIZ DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ, 1798-1807.¹

Yrd. Doç. Dr. AZMİ SÜSLÜ

Araştırmamızda, 1798'e kadar olan Osmanlı-Fransız ilişkilerini, Mısır sorunu ve sonuçlarını, I. Napolyon'un Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki politikasını, O'nun "İmparator" olarak tanınmasını, Osmanlı İmparatorluğunu Fransız siyaseti doğrultusuna çekmek ve O'ndan Rusya'ya karşı bir müttefik yapmak amacıyla girilen Fransız diplomatik manevralarını, Osmanlı İmparatorluğunun bu iki devlet için yaptığı faaliyet ve karşı faaliyetleri ve nihayet Napolyon'un gerçek yüzü ve söz ve davranışları arasındaki çelişkileri inceleyeceğiz.

I - TÜRK-FRANSIZ İLİŞKİLERİ

A-1798 öncesi ilişkiler tarihine bakış

XVI. yüzyılın ilk yarısında Osmanlılarla Fransızlar arasında başlayan diplomatik, ticarî ve dinî ilişkiler, Fransızlar tarafından Mısır'ın alınışıyla ortaya çıkan 1798'deki bazı anlaşmazlıklar bir tarafa bırakılacak olursa, genellikle iyi olmuştur.

Pavie (Pavia) yenilgisi (24 Şubat 1525)'inden sonra, krallığını kurtarmak ve eski Avrupa dengesini sağlamak amacıyla I. François Osmanlı İmparatorluğundan yardım istedi. İki devlet arasındaki anlaşmanın hareket noktasını teşkil eden bu olayla Osmanlı İmparatorluğu Fransızlara bazı kolaylıklar sağlayarak, daha sonra, 1569, 1581 ve 1597'de yoğunlaşan ve İmparatorluktaki tüm Fransız tâcirlerine toptan ticaret özgürlüğü, gümrük muafiyeti ve ölüm halinde mal-mülkün mirascılara geçmesi gibi bazı özel avantajlar sağladı. 1604'te de bandıra hakkıyla Hıristiyanların ve Kutsal Yerlerin korunması haklarını verdi.

XVI. yüzyılın ikinci yarısıyla XVII. yüzyıl boyunca, İngiltere ve Hollanda Fransa'nın Doğu'daki bu üstünlüğünü hoş karşılamadılar ve İngilizler 1597 Kapitülasyonlarıyla bandıra hakkını kazandılar. 1581'de İngiltere, Doğu'da İngiliz ticaretinin gelişmesinin temel taşı oluşturan

¹ Bu incelememiz, "Rapports diplomatiques ottomano-français, 1798-1807" adıyla Fransızca olarak kaleme aldığımız ve Belleten'in bu sayısında yayınlanan araştırmanın Türkçesi olup, dil yönünden de yararlı olması amacıyla, mümkün olduğunca, Fransızca metnine bağlı kalarak hazırlanmıştır.

Türkiye Kumpanyası'nı kurarken, Hollandalılar da, 1612'de Kapitülasyonları elde edip, merkezi örgütleri sayesinde, hemen büyük ticarî başarılar kazandılar. Diğer taraftan, Fransız ticareti yeni güçlükler nedeniyle gerilerken, dinî savaşlar Fransızlara dış sorunları ihmal ettirdi ve Babiâliyle Fransa arasında anlaşmazlıklar meydana geldi. Gerçekten, Kandiya savaşı (1645-1669) sırasında, Osmanlılara karşı Venediklileri desteklemek amacıyla Fransa savaş gemileri yolladı (1647) ve Türk-Fransız anlaşmasına karşı olan Mazarin, Papa VII Alexandre'a kutsal savaş fikrini kabul ettirerek, Türkler tarafından kuşatılmış olan Kandiya'yı kurtarmak için takviye kuvvet gönderdi². Bunun hemen ardından Fransa, Osmanlı saldırısına karşı Viyana'yı sovunan batılı uluslara askeri yardımda bulundu (1662-1664). Bu olaylar ve Korsanlara karşı düzenlenen Cideli seferi Sultan'ı kızdırdı. Bütün bu olayların sonunda da Osmanlı İmparatorluğuyla Fransa arasında ilk soğuma meydana geldi, ve Fransa beş yıl boyunca hiçbir elçi tarafından İstanbul'da temsil edilmedi.

Gerçekte XIV. Louis'nin siyaseti çekimser ve Babiâli'ye karşı istikrarsızdı. 1672 yılında Alman düşünürü Leibnitz tarafından ortaya atılıp, Osmanlı topraklarının Almanlar ve Fransızlar tarafından ele geçirilmesini içeren Mısır'ın fethi projesi kendisi tarafından kabul edilmemekle beraber, ilk kez Fransız kamuoyunda Mısır'ın ele geçirilmesi düşüncesini doğurdu. Bunun sonucu olarak ta İstanbul'daki Fransız Elçisi Saint-Priest hükümetine gönderdiği raporda Mısır'n fethi projesini ve bununla ilgili gerekçeleri sunarken (1777), Mısır seyahatinden dönen Baron de Tott ise raporunda buranın ele geçirilmesi için alınması gerekli tedbirleri anlatıyordu. Biraz ilerde göreceğimiz üzere, bu düşünce olumlu sonucunu ancak Bonaparte zamanında verecektir.

1686'da Fransa'ya karşı kurulan Augsburg Ligi, Babiâli ile Fransa arasında yumuşamayı sağladı ve XIV. Louis ortak bir siyaset uygulamayı denedi. Bu da, bundan böyle İngiliz ticaretiyle rakabete girişmeye hazır olan Fransız ticaretinde yeniden bir doğuş meydana getirdi.

İspanya hanedan savaşları sırasında, Macaristan'daki ayaklanmayı kolaylaştırarak (1703-1705), Rakoczy'ye yiyecek ve mühimmat temin edip,

² Venediklilerle İstanbul Elçisi Jean de la Haye-Ventelet arasında yapılan gizli bir haberleşmenin içeriğini ve Fransızların Venediklilere sağladıkları yardımı öğrenen Sadriazan Mehmet Köprülü, daha sonra Fransa'ya geri gönderilecek olan, Fransız Elçisini hapse attırdı (1659-1660): BUPARC Pierre, Recueil des instructions données aux Ambassadeurs et Ministres de France en Turquie..., Paris, 1969, Instructions de Venise, II à V, Chéruelet et instruction, I à II, Darrieau.

İsveç Kralı XII. Charles'a yardım ederek ve aç Fransa'ya buğday girişini sağlayarak Osmanlı İmparatorluğu pasif, fakat çok yararlı olarak Fransa'ya destekledi. Böylece de Avusturya Hükümetinin tüm güçlerini Fransa'ya karşı kullanmasını engellemiş oldu. İspanya hanedan savaşından sonra da Comte des Alleurs'ün elçilik görevi sayesinde Fransız diplomatik desteğindeki Osmanlı İmparatorluğu bir süre Polonya'nın hâmisî oldu. Bunun üzerine Babiâli 1720'de Paris'e bir elçi göndererek Fransa'nın Kutsal Yerler üzerindeki hâmilîğini teyidetti.

Fransa 1740'ta Kapitülasyon haklarını genişleterek, Osmanlılarla Avusturyalılar arasındaki görüşmelerde gösterdiği diplomatik çabalar ve Sava'yla tesbit edilen Türk-Avusturya sınırının 1914'e kadar değişmemesini sağlayan Belgrat Antlaşması sayesinde, Fransız tüccarlarına Karadeniz'de serbest dolaşım hakkını sağladı. Bununla birlikte, Fransa'yla Avusturya arasında imzalanan Versailles Antlaşmaları (1 Mayıs 1756 ve 1 Mayıs 1757) İstanbul'da heyecan uyandırmada gecikmedi ve Çariçe Elisabeth te anlaşmaya katılınca (II Ocak 1757) tehlikeli bir gerginlik başgösterdi. Ancak bu gerginlik Yedi Yıl Savaşlarının sona ermesinden önce yumuşadı.

1768'den sonra, Osmanlı İmparatorluğuyla Fransa, Avrupa'nın doğusunda tehlikeli olmaya başlayan Rusya'yı zayıflatmak için anlaşmalar. 1770'te bir Türk-Fransız antlaşma projesi hazırlandıysa da, XV. Louis tarafından reddedildi. Bundan böyle Baron de Tott gibi Fransız subayları Osmanlı ordusunu düzenlemeye çalışacaklar, bu da, İngiliz ve Hollandalılar'ın dikkatlerinin Hindistan, Amerika ve Uzak-Doğu'ya yönelmesiyle birlikte, Doğu'da Fransız ticaretinin gelişmesini kolaylaştıracaktır.

Osmanlı İmparatorluğunun gerilemesi ve teknolojilerinin gelişmesinden yararlanan Batılı Devletler XVIII. yüzyıl sonlarında yeni ticarî yollar aradılar. Böylece, Akdeniz ve Kızıldeniz önem kazanırken, Boğazlar'dan serbest geçiş ve Karadeniz'de serbest dolaşım sorunları batılıların diğer bir uğraşısı haline geldi. Avrupa'daki ekonomik gelişme ve kendisinin askerî yenilgileri karşısında Osmanlı İmparatorluğu, XVIII. yüzyıldan itibaren Fransız subayları getirterek ordusunu düzenlemeyi denedi³. Ancak tehlikeli bir durum Osmanlı İmparatorluğuyla Fransa

³ Kendi ifadesiyle Rusya ve Avusturya'nın dostluk bağlarını güçlendirmeye çalıştığı bir dönemde Babiâli'nin hizmetine girmek ve Osmanlı ordusunu düzenleyerek Fransa'ya büyük bir yarar sağlamak amacıyla Bonaparte, 1795 yılında bazı subaylarla birlikte İstanbul'a gitmek istedi. Ancak isteği reddedilerek İtalya ordu komutanlığına atandı: VAHİD Paşa (Seyyid Mehmed Emin Vahid Efendi veya Paşa). Vahid Paşa'nın Fransa Seferatnâmesi (kendi adını taşıyan Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesine yazarın bizzat hediye ettiği el yazması, no. 830), s.

arasındaki diplomatik, iktisadî ve askerî ilişkilerin uzun süre askıya alınmasına neden oldu. Bu, Fransa'nın Mısır seferinden doğan krizdir.

B-Osmanlı Mısır'ının işgali ve sonuçları-Napolyon'un siyaseti

1797 yılında Adriyatik'te Alpler zaferini kazanıp, aynı yıl Korfu, Zanta ve Kefalonya'yı fethetmiş olan Bonaparte, düşmanı İngiltere'ye kesin bir darbe vurmaya, Akdeniz'i bir Fransız gölü haline getirmeyi ve özellikle "zaferler kazanmayı" düşünüyordu. Buna zemin hazırlamak amacıyla da, 1797 Ağustosunda Direktuar'a bir mektup yazarak, Osmanlı İmparatorluğunun hergün biraz daha döküldüğünü ve bu nedenle de, Fransa'nın İyonya Adaları'nı fethederek, Osmanlı İmparatorluğundan hissesini alabileceğini ve, İngiltere'yi ezebilmek için de yakında Mısır'ı fethetmenin gerekeceğini belirtiyordu.⁴ Bir süre sonra Paris'te canı sıkılınca, Talleyrand'a şunları söyledi: "Burada kalmak istemiyorum. Direktörler hiçbir şey anlamak istemiyorlar. Görüyorum ki kalacak olursam kısa sürede çökeceğim... Burada her şey yıpranıyor. Artık eskiden olduğu gibi zaferlerim yok! Bir süre sonra, Mısır seferi teklifini kabul edecek olan Talleyrand'la görüşerek⁵ şöyle devam etti: "Bu küçük Avrupa yeterince hiçbir şey sağlamıyor... Doğu'ya gitmek gerek!... Tam büyük zaferler oradan geliyor!..."⁶

Manş Denizi kıyılarında üç hafta kaldıktan sonra Bonaparte, İngiltereyi ne denizden bir çikartmayla ve ne de denizler üzerinde yenmenin

57; KARAL Enver Ziya, Fransa, Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802), İstanbul, 1938, s. 35-36; BRUNEAU André, Tradition et la politique de la France au Levant, Paris, 1932, s. 90.

⁴ TESTA le Baron de, Recueil des traités de la Porte ottoman avec les puissances étrangères, Paris, 1865, c. 1, s. 516.

⁵ Kanımızca Talleyrand'ın Direktuar'a sunduğu resmî raporu gözden geçirmek ilgi çekici olacaktır. Buna göre, şayet Osmanlı İmparatorluğunun durumunu bilen kimselerin tahminleri doğru çıkacak olursa, Osmanlı İmparatorluğunun enkazı içinden en güzel yerleri, ilk etapta da Mısır, Adalar, Girit ve Limni'yi, seçebilmek için Fransa Cumhuriyetinin gerekli önlemleri almasının zorunlu olduğu belirtilirken, doğanın kendisine komşu olarak sunduğu Mısır ve Hindistan'ın Fransa'ya sadece sayısız ticarî çıkarlar sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda batı Hindistan'daki kolonilerinin de yerlerini doldurabileceği; Girit ve Limni Adalarının Fransa'yı Adalar Denizi ve Boğazlar'ın hâkimi yapacağı; bunun da malta Adasını fethetmekle mümkün olacağı; Mısır'ın zaten eskiden Roma Cumhuriyetinin bir eyaleti olduğu; bu nedenle de Fransa Cumhuriyetinin bir eyaleti olması gerektiği; Romalıların Mısır'ı bilim ve sanatta ün yapmış krallardan alıp, Fransızlar'ın da Onu, şimdiye kadar eşi, benzeri görülmemiş barbarların (Türklerin) tahakkümünden kurtaracağı... belirtiliyordu: LACOUR-GAYET G., Talleyrand, Paris, 1928, s. 306, 308; KARAL Enver Ziya., a.g.e., s. 37-38.

⁶ SAVANT Jean, Napoléon, Paris, 1974, s. 79.

mümkün olmayacağı ve Onu kolonilerinde vurmanın daha doğru olacağı sonucuna vardı. Bunun için de, önce Mısır'ı işgal etmek ve İngilizler tarafından yenilip, intikam hisleriyle yanıp tutuşan Hindistandaki Tipposahip kuvvetleriyle takviye edilecek olan ordunun bir bölümüyle de, İngilizleri Hindistan'dan kovmak gerekiyordu⁷. Zaten bu da Direktuar'ın istediği şeydi, her ne pahasına olursa olsun İngilizleri yenmek. Ancak konu, kendisiyle birlikte İngiltere, Rusya ve Avusturya'yı da peşine takarak, Fransa'ya karşı dikilebilecek olan Osmanlı İmparatorluğuna nasıl izah edebilecekti. Bu soruya Talleyrand ve Bonaparte, bu seferin Sultan'a itaat etmeyip, İngilizlerle işbirliği yapan Beyleri hedef aldığını ve, Memlûklerle savaşarak, Mısır'ı Efendisi Sultan'a iade etmeyi düşündüklerini belirterek cevap verdiler⁸. Halbuki ne bu cevap, ne de Tipposahip güçleriyle iş birliği yaparak İngilizleri Hindistan'dan kovma bahanesi inandırıcı nedenler değildi. Zira, özellikle Müslüman olmayan halkların çoğunlukta olması, Rus-Avusturya ihtiraslarının bulunması, bölgede ayaklanmaların başgöstermesi gibi birçok nedenle dikkatini doğal olarak Rumeli Eyaletleri üzerinde yoğunlaştıran Osmanlı İmparatorluğu, XVIII. yüzyıl sonlarında Mısır'ı ihmal etmiş olsa da, hukuken Onu kendi malı gibi savunmak hakkına sahipti. Bunun yanısıra Eyaletlerinden birinin, o zamana kadar dost olarak kabul ettiği bir devlet tarafından işgal edilmesi bağımsızlığına yöneltilmiş açık bir saldırıydı. İngilizleri Hindistan'dan kovma meselesiyse, sadece bir hayalden ibaretti⁹. Çünkü önerilen 35 veya 40.000 asker Mısır'da asayiş sağlamaya bile yetmezdi. Fakat, ihtirasları Bonaparte'a "bana savaşlar ve zaferler gerek" dedirtebiliyordu¹⁰. Bir süre sonra da fikrini,

⁷ PRENTOUT Henri, *Histoire d'Angleterre depuis les origines jusqu'en 1919*, Paris, 1935, s. 214.

⁸ DRIAULT Edouard, *La politique orientale de Napoléon, Sébastiani et Gardene, 1806-1808*, Paris, 1904, s. 23.

⁹ Daha sonra Bonaparte aynı bahaneyle kendisini savunacaktır: "Ya sen, inananların güneşi, sen de mi benim dostum değildin? Hernekadar Direktuar'a plâni verenin ben olduğum sana söylenmiş de, talihsizliğin kucağındaki bana Mısır seferini başa kakmayacak kadar âlicenap olduğuna inanıyorum; Eyaletlerini ele geçirdiğim vakit, hedefimin sen olmadığını bilecek kadar yüksek anlayış sahibi olduğumu düşünmüştüm. Kararlaştırılan hedefe ulaşmak için tüm vasıtların geçerli olduğu genellikle söylenirse de, amacım, denizlerin bu mağrur hâkimini, en azından, İmparatorluğunun yarısını bana bırakmaya zorlamaktı. Bu hedefe ulaşmak için de, erkek kardeşimin başına İspanya tacını giydirdim ve uğursuz Rus savaşını yaptım...": *Lettre de Napoléon Bounaparte au Grand Turc, 1814 Elbe Adası tarihli*, COLAU Pierre imzalı, Paris, s. 3-4, Paris Milli Kütüphanesi, Département Central bölümü.

¹⁰ SAVANT Jean, a.g.e., s. 78; TULARD Jean, *Napoléon ou le mythe du Sauveur*, Paris, 1977, s. 95.

Reubell nezdinde nüfuzunu kullanacak olan Barras'a kabul ettirdi. Bunun üzerine Direktuar yumuşayarak (1-2 Mart 1798), yapacağı ilk ganimetten 30 milyon Frank (eski Frankla 18 milyar)'lık bir akont göndereceğini ve daha birçok şeyi vadaden Bonaparte'a başkomutanlığı verdi. Gerçekte Mısır seferi Fransa'ya bunun on misli fazlasına maloldu. Bundan başka Bonaparte askerlerine de, dönüşte herkesin bir ev alabilecek kadar paraya sahibolacağına ve ganimetin İtalya'da alınandan çok daha fazla olacağına yemin etti¹¹.

Seferi gizli tutan Bonaparte, Malta'yı alarak, 1 Temmuz 1798'de Mısır toprağına çıkartma yaptı. 2: Temmuzda Ehraımlar savağını kazanarak, Kahire'ye girdi. Fakat seferi kıtayı Mısır'a çıkardıktan sonra, geri dönmesi Direktuar tarafından emredilen Fransız filosu, Ebuhur koyuna sıkışarak, Amiral Nelson komutasındaki İngiliz filosu tarafından pusuya düşürülerek, 1 Ağustos 1798 tarihinde batırıldı.

Böyle bir çıkarmayı aklından bile geçirmeyen III. Selim, savunmayı düzenlemek için zaman kazanmaya çalıştı ve Fransızları kovmak için de İngiliz düşmanlığından ve Rus endişesinden yararlandı. Akdeniz liman Beylerine İngilizlere yardım etmelerini ve Anadolu'daki kale Beylerine de hazırlanmalarını emretti¹². 9 Eylülde Fransa'ya resmen savaş ilân ederek, Fransız Maslahatgüzarı Ruffin'i Yedikule zindanlarına attırdı (12 Eylül). Diğer taraftan, Tepedelenli Ali Paşa da, Preveze ve Parga (Praga, Praga) Nahiyelerini Fransızlar'dan geri aldı ve Ruslar tarafından desteklenen Osmanlı filosu da, 1797'de Fransa'ya bırakılmış olan İyonya Adalarını ele geçirdi. Bu arada Osmanlı İmparatorluğu 31 Aralık 1798'de Rusyayla ve 1 Ocak 1799'da da İngiltereyle antlaşmalar yaptı.

Donanmasının yok edilmesi nedeniyle Fransayla olan bağlantısı kesilen Bonaparte, kendilerini kurtaracağını iddia ederek, Kur'an okutturarak ve İslâmiyete ihtida ettiğini ilân ederek¹³ halkın sevgisini kazanmaya çalıştı. Daha sonra Suriye'ye geçti. El-Ariş, Gazze ve, hergün "örnek olsun" diye beş-altı kişiyi kurşuna dizdirip, halkını katliama giriştiği, Hayfa'yı eline geçirdi¹⁴. Bir süre sonra, 24 Mart 1799'da, Akkâ Kalesini kuşatıp, bir ara

¹¹ SAVANT Jean, ö.e., s. 82, 85.

¹² Fransa'nın Mısır'a saldırısı hakkındaki ferınanlar için bkz: Başbakanlık Arşivleri-İstanbul, Cevdet Tasnifi, Hariciye Vesikaları, 1798, no. 241-245.

¹³ AHMED RAŞİD, Tarih-i Osmanî, Dersaadet, 1327, c 11, s. 396.

¹⁴ Uzun bir süre sonra kendisine sözü edilince, hiç sıkılmadan şöyle itiraf edecektir: "C'est vrai, j'en fit fusiller à peu près deux mille... (Doğrudur, onlardan yaklaşık olarak iki bin kadarını öldürttüm...)" SAVANT jean, a.g.e., 87-91; TULARD jean, a.g.e., s. 98.

Tabur Dağında başarı kazandıysa da, Kale komutanı Cezzar Ahmet Paşa önünde tam bir yenilgeye uğrayınca, 21 Mayıs'ta kuşatmadan vazgeçmek zorunda kaldı¹⁵ ve Mısır'a geri döndü. Bu başarısızlık üzerine Fransız ordusunun morali bozuldu ve durumdan şikâyet etmeye başladı. Bu arada Bonaparte görevi terkederek, komutayı Ağustos ayında Kléber'e verdi ve Fransa yolunu tuttu. Ancak Kléber'in de bir süre sonra Fransa'ya dönme isteğini hiç de hoş karşılamamış ve yirmi yıl sonra konuyla ilgili olarak şöyle demiştir: "Kléber, Mısır'ı terketmeyi istemekle şerefini lekelemiştir"¹⁶.

Bu arada Osmanlı ordusunun Ebuhur'da yenilmesi üzerine, III. Selim, El-Ariş'i yeniden alıp, Kléber'e Mısır'ı tahliye etmeyi teklif edecek olan Yusuf Paşa komutasında 80.000 kişilik bir ordu gönderdi. 24 Ocak 1800 yılında bir tahliye antlaşması imzalandıysa da, bu, Fransızların elini kolunu sallayarak gitmelerini istemeyen İngilizler'in ısrarı üzerine, hemen durduruldu. 20 Mart 1800 yılında Aynşems (Héliopolis) önlerinde Osmanlı ordusu yeniden yenilince, takviye edildi ve, daha sonra, 9 Mayıs 1801 tarihinde, Fransız ordusuna galip geldi. 27 Haziran 1801 tarihinde imzalanan antlaşmaya göre de, en geç elli gün içinde Fransız ordusunun Mısır'ı tahliye etmesi kararlaştırıldı.

Bu arada, 21 Mart 1800 tarihinde Babiâliyle Rusya arasında imzalanmış olan antlaşmaya göre de, Parga ve Preveze Babiâliye geri verilirken, Osmanlı-Rus ortak himayesinde Yediada Cumhuriyeti kuruldu. Ancak bu Cumhuriyet ne Fransa ve ne de İngiltere tarafından tanınmayıp, Babiâli Amiens Antlaşması ön görüşmelerine çağrılmayınca, III. Selim, Prusya Kralından Fransa nezdinde arabuluculuk yapmasını istedi ve 1801 Ekiminde, Osmanlı İmparatorluğunun toprak bütünlüğüyle, Yediada Cumhuriyetinin tanınmasını öngören bir antlaşma imzalandı. Bu hükümler 27 Mart 1802 tarihli Amiens barışında onaylandı.

Bonaparte'ın III. Selim'den rica etmesi üzerine, Osmanlı İmparatorluğuyla Fransa 25 Haziran 1802'de Paris'te, iki devlet arasındaki düşmanlıklara son vererek, Kapitülasyonları yeniden uygulamaya koyan

¹⁵ Yaralanmış olan askerlerinin taşınmasından kurtulmak isteyen Bonaparte, Mısır ordusu Doktoru Profesör Desgenettes'e onları zehirlettirmiştir: AHMED RAŞİD, a.g.e., s. 397; SAVANT Jean, a.g.e., s. 91, 129.

¹⁶ VAHİD Paşa, a.g.e., s.58; SAVANT Jean, a.g.e.,s. 91 ve GROUSSET Pascal, Le coup d'Etat de Brumaire en VIII, Paris, 1869. Bu sonuncu yazar Bonaparte'ın kaçışını şöyle özetlemiştir: "Böylece, partiyi kaybettiğini görür görmez Bonaparte, çılgınca bir hevesi tatmin etmek için Mısır'a kadar getirdiği bu orduyu pervasızca terketti. İflas etmiş birine benzeyen Bonaparte, deliliğinin sonuçlarını hafifletmek ve Fransa'da felaketlerimizin yayılmasına mani olmak için firar etti. Ordudaki öfke ve şaşkınlık ayyuka çıkmıştı..."

bir antlaşma imzaladılar¹⁷. Bundan böyle de, Rusya ve İngilterenin girişimlerine rağmen, Babiâli ile Fransa arasındaki dostluk siyaseti aralıksız olarak sürdürülecektir.

Fransızların Mısır'ı boşaltmalarından sonra, İngiltere İskenderiye'de bulunan askerlerini geri çekmeyip, Memlûkları korumayı deneyerek, ülkenin içişlerine karışmaya başladı.

İşte bu nedenle III. Selim, Sadrıazam ve Bahriye Nâzırını iki yıl süreyle Mısır'da ikamet ettirmek zorunda kaldı. Bu dönemde İngiltere Mısır'da öyle güçlükler çıkardı ki, sonunda, 9 Ocak 1803 tarihinde, İstanbul'da imzalanan bir antlaşmayla Mısır'ın İngilizler tarafından tahliyesi kararlaştırıldı.

Mısır seferinin sonuçları her yönüyle, Fransa için olduğu kadar, Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere ve, I. Paul zamanında olduğu gibi, Tilsit ve Erfurt Antlaşmaları boyunca I. Alexandre zamanında da, Osmanlı İmparatorluğunu paylaşmak için Fransayla anlaşmada tereddüt etmeyecek olan, Rusya için de çok önemli olmuştur.

II-1803-1805 OLAYLARI

Kendisine çok pahalıya malolan Mısır macerasından sonra Bonaparte, Osmanlı İmparatorluğuna yaklaşmayı denedi ve uygun bir hava oluşturarak, Babiâli üzerindeki Rus ihtiraslarını kösteklemek amacıyla General Sébastiani'yi İstanbul'a gönderdi (1801-1802)¹⁸. 1804'ten sonra da, III. Selim nezdindeki nüfuzunu artırmak için sıkı bir çalışmaya girdi¹⁹.

Tahta çıkar çıkmaz ele aldığı yenilik hareketleriyle, özellikle Mısır istilası sırasında bozukluğu açıkça ortaya çıkan orduyu düzenlemekle meşgul olan, çoğu kez Rusya, Avusturya, İngiltere, bazen de, Fransa tarafından desteklenip, Eyaletlerde karışıklıklar çıkmasına neden olan ulusal hareketlerden endişelenen, bazı beylerin ayaklanmaları ve, yabancı nüfuzunu hoş karşılamayıp, yöneticilerin kötü önlemlerinden şikâyet eden Yeniçerilerle ve nihayet, Kutsal Kentleri ve Haccı tehdid eden Vahhabî ayaklanmalarıyla yakından ilgilenen III. Selim ise, bu dönemde herkeşe karşı tarafsız bir politika uygulamayı prensip edinerek, bunu, aralarında meydana gelen savaş münasebetiyle, Fransa ve İngiltere'ye resmen bildirdi

¹⁷ NORADOUNGHIAN Gabriel Efendi, Recueil d'actes intornatonaux de l'Empire ottoman, Paris, Leipzig, 1897-1903, c. II s. 47-89; TESTA le Baron de, a.g.e., s. 146-148.

¹⁸ Bu, Sébastiani'nin İstanbul'daki ilk elçiliğidir. Biraz ilerde, daha önemli olan ikincisini inceleyeceğiz.

¹⁹ Bonaparte'la III. Selim ve bunların maslahatgüzarları arasında gelip giden mektuplar: TESTA le Baron de, a.g.e., s. 68, 254-256, 269, 341-342, 350.

(20 Eylül 1803)²⁰. Bonaparte bu sıralarda İngiltere'yi istila etme projesini yeniden ele alıp, ciddi olarak konunun üzerinde duruyordu.

Mart 1804'te beklenmedik bir olay, Bonaparte'ın kendisini "İmparator" ilân etmesi olayı, ortaya çıktı. İngiltere ve Rusya bu ünvanı tanımayarak, Üçüncü Koalisyon'un yenilmez gücünü, yani bu zorba Korslu'ya karşı ayaklanıp, uzun süreden beri harekete uğrayan hükümdarların öcünü almaya hazır, tüm Avrupa gücüne (kendilerince Prusya da müttefiklere katılacaktı) güveniyorlardı. Diğer taraftan, İstanbul'daki Elçileri Sir Straton ve Monsieur Italinski vasıtasıyla, 1799'da olduğu gibi, Türkleri de bu ittifaka sokmak için çaba sarfediyorlardı²¹.

Bir taraftan Rusya, başkanları Kara Yorgi (Kara Georges)'nin Sırbistan bağımsızlığını elde etmedikçe silahları elden bırakmayacağına dair yemin etmiş olan Sırpları ayaklandırdığı, diğer taraftan da, Akdeniz kıyılarındaki ve Adalardaki Hıristiyan halkları isyana teşvik edip, Gürcistan'da operasyonlara giriştiği ve eski Türk-Rus Antlaşmasının sona ermek üzere olduğunu öne sürdüğü için ve Rusya'nın yanısıra İngiltere'nin de ısrarları üzerine, Osmanlı İmparatorluğu 24 Eylül 1805'te dokuz yıl için geçerli olacak olan bir savunma ittifakıyla, bir gizli ittifak antlaşması yapmak zorunda kaldı²².

Yeni ünvan bir yönden emperyal ihtirasın 1798'den daha korkunç bir şekilde yakında Doğu üzerine yönelmesinden çekinen III. Selim'i endişelendirirken, diğer yönden de muhtemel bir Rus-İngiliz müdahalesini düşündürüyordu.

Zira, Rus ve İngiliz Elçileri, böyle bir ünvanı tanıması halinde, Osmanlı İmparatorluğunun imzalamış olduğu antlaşmalara saygı göstermemiş olacağını öne sürüyorlardı.

İstanbul'daki Fransız Elçisi General Péron yeni ünvanı Babiâli'ye kabul ettirmekle görevlendirilip, Babiâli'nin kararsızlığı karşısında, şayet ünvan tanınmayacak olursa, III. Selim'i ülkesine geri döneceğini söyleyerek

²⁰ NORADOUNGHIAN Gabriel Efendi, a.g.e., c. II s. 69-70.

²¹ AHMET CEVDET Paşa, Tarih-i Cevdet, tertib-i cedit, Dersaadet, 1309, c. VII, s. 2-3.

²² NORADOUNGHIAN Gabriel Efendi, a.g.e., c. II, s.) 70-74 ve AHMET CEVDET Paşa, ö.e.,c. VIII, s. 31-32. Fransa'nın kötü tutumunu sıralayan bu sonuncu yazar, s. 32-33, Rus temsilcilerinin, Babiâlinin söz konusu antlaşmayı imzalamasını sağlamak için, Bonaparte'ın şu sözünü öne sürdüklerini nakleder: "Bu isim (Amiral Nelson), Akkâ'yı alarak Paris'e İstanbul yoluyla gelmeme mani oldu. Bununla birlikte ben İstanbul'a Paris yoluyla da gelebilirim." Ancak, konuyla ilgili olarak Napolyon'un Muhaberâtı'nda (Correspondance de Napoléon Ier, III. Napolyon'un emriyle yayımlanmıştır, Paris, 1858-1869, 28 cilt + 4 cilt) hiçbir belge bulamadık.

tehdit etmeye çalıştı. Babiâli ise, ünvanı tanımakta gecikmeyeceğini yazılı olarak bildirdi. Fransa'nın Austerlitz zaferini, daha sonra Presbourg Antlaşmasını öğrenip, Rusya'nın yenilip, Prusya'nın hareketsiz bırakıldığını, Avusturya'nın ezildiğini ve Fransa'nın Venezia, İstrie, Dalmaçya ve Napoli Krallığının sahibi, dolayısıyla Balkan Yarımadasında Osmanlı İmparatorluğuyla komşu olduğunu görünce III. Selim, ihtişamlı bir kabul görececek olan, Fevkalâde Elçi Muhib Efendiyi Paris'e göndererek, 5 Haziran 1806 tarihinde I. Napolyon'u imparator olarak tanıdı. Bundan böyle de, biraz ilerde göreceğimiz üzere, Babiâliyle Fransa çok sıkı ilişkiler kuracaklardır.

III-1806-1807 OLAYLARI

A-Osmanlı İmparatorluğunun durumu

1806'larda Osmanlı İmparatorluğu, Karadeniz'in doğu kıyılarıyla Kafkasya'ya uzanıp, Ararat Dağı'na varan Küçük Asya'yı, Azak Denizi'nin girişini, Suriye'yi, İranlılarla ilişkilerin daima karışık olduğu İran Körfezi'ne kadar olan Mezopotamyayı; Bedevî çöl kabilelerinin eskisi kadar itaatkâr olmadığı Arabistan ve Kutsal Kentler Mekke ve Medine'yi; Afrika'da, Cezayir, Tunus, Trablusgarp ve, üzerindeki Memlûk hâkimiyetini kıran Mehmet Ali Paşa'nın Babiâli'nin itibarını yeniden sağladığı Mısır'ı; Avrupa'da, sınırları Sava, Karpat geçitleri, Erdel Alpleri ve Karpat sıradağlarıyla çevrilmiş olan Balkan Yarımadasını ve Dniestr'in Karadeniz'e kadar uzanan kısmını içine alıyordu. Bundan başka, Raguz Cumhuriyeti Babiâli'nin, İyonya Adaları (Yediada) Babiâliyle Rusya'nın ortak himayesinde bulunuyordu. Sonuç olarak, Avrupa siyaseti üzerinde önemli bir rol oynayabilecek ve tüm ihtirasları üzerine çekebilecek büyük bir İmparatorluğa, dünyanın en geniş imparatorluklarından birine sahipti.

Ancak tam bir çöküş içinde bulunduğu için, büyük devletlerin, Fransa, İngiltere, Rusya ve Avusturya'nın dikkatlerini üzerine çekmiş, ancak bunlardan bir tanesi, Fransa, kendisini bu sallantıdaki durumdan kurtarabilecek bir ümit olarak belirmişti. Gerçekten, İtalya'yı, Almanya'yı fethedip, üç kez Avusturya'yı yenmiş ve geçici olarak Prusya'yı ortadan kaldırmış olan Napolyon, şimdi Rusya'nın karşısında bulunuyordu. Austerlitz'de (2 Aralık 1805), ertesi yıl da İéna'da zafere ulaşarak, Rusya'nın öz topraklarına ve ananevi hakimiyet bölgelerine girmek suretiyle, daha da genişleşmişti. III. Selim'e çağırıda bulunarak, kendi ifadesiyle, O'na, İslâmiyetin ebedî düşmanına karşı çıkmak için uygun fırsatı gösteriyordu ²³.

²³ Correspondance de Napoléon 1er, a.g.e., 1 Aralık 1806, no. 13138.

1806 ve 1807 yılları iç olaylar yönünden de çok sıkıntılı geçmişti. III. Selim sadece Balkanlar ve Arabistan'daki ayaklanmalarla, yönetimin yeniden düzenlenmesiyle ve halkın yönetime karşı hoşnutsuzluğuyla değil, özellikle, Yeniçerilerin ayak diretmelerine ve bazı nâzırlarla ulemânın tepkilerine neden olan Nizam-Cedit sistemiyle, Rumeli'de ordunun yeniden düzenlenmesi işiyle uğraşıyordu.

B-Sébastieni'nin İstanbul'daki diplomatik faaliyetleri

Napolyon'un yeni ünvanının tanınmasından sonra Osmanlı İmparatorluğu üzerinde meydana gelen Rus ve İngiliz baskıları, Fevkalâde Elçi Muhib Efendi'nin Paris'e gönderilmesi, Fransız Ulm ve Austerlitz zaferleri ve özellikle Napolyon'un bizzat giriştiği diplomatik faaliyetler sonunda Osmanlı siyaseti Fransa'ya doğru yaklaşmaya başladı. Napolyon da, Babiâli'nin açıkca Fransa lehinde olmasını sağlamak için elinden gelen her şeyi yaptı: kendisinin bizzat III. Selim'e yazdığı mektuplar, bu sonuncunun kendisine verdiği cevaplar, Talleyrand'ın Sadriazama gönderdiği mektuplar ve özellikle Napolyon siyasetinin gerçekleştirilmesini sağlamak için özel olarak seçilmiş olan General Sébastiani'nin 10 Temmuz 1806 tarihinde elçi olarak İstanbul'a yeniden gönderilmesi.

Önemli hediyelerle, ki bunların arasında Napolyon'un portresi de bulunuyor, 9 Ağustos 1806'da İstanbul'a gelen Sébastiani büyük bir kabul gördü ve kendisine müstesna hediyeler, özellikle hasta karısını tedavi etmek için Boğaziçinde bir malikhâne verildi²⁴. Napolyon tarafından dikte edilip, diplomatik bir şekil vermek için Talleyrand tarafından gözden geçirilmiş olan talimatı özel bir önem taşımaktadır. Buna göre,

1. Babiâli'ye itimat ve emniyet telkin etmek gerekir; Fransa sadece bunu güçlendirmeyi arzu ediyor.

2. Benden, Babiâli ve İran'dan meydana gelecek, Rusya'ya karşı üçlü bir ittifak kurulmalıdır.

3. Küstahça değil, dostca hareket edip, Babiâli'nin, Rusya ve İngiltere'nin isteklerini size iletmesini sağlayınız.

4. Hiçbir yerdeki isyancıları desteklemeyeceğim.

5. Babiâliyle olan ilişkimiz açık-seçik bir şekilde Rusya, İngiltere ve tüm Avrupa tarafından bilinsin.

6. Rusya'ya itimatsızlık telkin edip, elçilik mensuplarıyla hiçbir samimiyet kurmayınız.

²⁴ Fransız Elçisinin teşrifatlı kabulü için bk. Başbakanlık Arşivleri-İstanbul, Cevdet Tasnifi, Hariciye Vesikalar, 1806, no. 358.

7. Boğaziçi'ni Ruslar'a kapayıp, tüm limanları kapalı tutunuz. Babiâli'nin Boğdan ve Eflak üzerinde tam bir hakimiyet kurmasını sağlayınız.

8. İstanbul İmparatorluğunu hiçbir şekilde paylaşmak istemiyorum; bana dörtte üçü verilse bile, istemiyorum. Bü büyük imparatorluğu güçlendirmek ve böylece de Rusya'ya karşı kullanmak istiyorum²⁵.

Bu talimâtta üzerinde durulması gereken konu, eskiden olduğu gibi osmanlı İmparatorluğunu artık paylaşmak istemeyen Napolyon'un, O'nu korumak, himayesi altına almak, yavaş yavaş topraklarına katmak, siyasal nüfuzunu geliştirmek için "Ondan yararlanmak" ve Kapitülasyonların kendisine sağladığı eski üstünlüğü korumak istemesidir. Böylece de hem İngiltere, hem de Rusya'ya ikili bir darbe vurmak istemektedir.

Şayet, 20 Temmuz 1806'da Paris'te Fransa'yla Rusya arasında imzalanan ve, Kataro'nun Fransa'ya terki, Yediada'nın bağımsızlığının tanınması, Babiâlinin garantisi altında Raguza'nın bağımsızlığı ve Osmanlı İmparatorluğunun toprak bütünlüğünün garanti edilmesi hükümlerini içeren Oubril Antlaşması Çar tarafından onaylanmış olsaydı²⁶, Sébastiani'nin talimâtı tüm önemini yitirmiş olacaktı. Talleyrand bu antlaşmayı 10 Eylülde Sébastiani'ye şöyle bildirdi: "Rusya, ne Babiâli'nin ve Raguza'nın bağımsızlığını tanımak ve ne de Karadağlıları terketmek istiyor. Osmanlı İmparatorluğunun güçlenmesini istemediği gibi, daima Orada karışıklık çıkararak, böylece zayıflayacak olan ülkeye ilk fırsatta saldırmak istiyor. O halde kararlı bir şekilde hareket etmek, Boğazı Ruslar'a kapamak ve Rusya'nın tüm olanaklarıyla Türkiye'yi kuşatmasını önlemek gerekir²⁷" Rus tehlikesinin yanısıra, Fox'un ölümü üzerine Fransız-İngiliz görüşmeleri dururken, Prusya, Rusya ve İngiltere'yle birlikte Dördüncü Koalisyonu oluşturmuştu. Böylece, siyasî durum yeniden kararıyor ve İstanbul, tüm Avrupa'nın katılacağı savaş meydanlarından biri haline gelecek gibi görünüyordu. Bu nedenle de Sébastiani'nin faaliyetleri çok önem kazanıyordu. Zaten Onun İstanbul'a gelişi ve Sadriazam ve III. Selim'le olan özel görüşmeleri, Fransız nüfuzuna karşı amansız bir savaş ilân etmiş olan Rus ve İngiliz Elçilerini çileden çıkarmıştı. Bunlar, özellikle, Osmanlı İmparatorlu-

²⁵ Paris Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Correspondance de Turquie, 20 Haziran 1806, Supplément no. 24, Talleyrand'ın gözden geçirerek kaleme alma tarihi 21 Hazirandır.

²⁶ Osmanlı Elçisi Muhib Efendi'nin Paris'ten gönderdiği rapor: Başbakanlık Arşivleri-İstanbul, Hatt-ı Humayun Tasnifi, 1806, no. 5946 ve Sébastiani'nin Sadriazama sunduğu rapor: Aynı Arşivler, 18 Ağustos 1806, no. 5743.

²⁷ Paris Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Correspondance de Turquie, Talleyrand'ın Sébastiani'ye gönderdiği mektup, 10 Eylül 1806, supplément, no. 24.

ğunun tarafsızlık politikasını terkederek, tamamen Fransa yanında yer almasından endişeleniyorlardı.

Verdiği bir notayla Sébastiani, Rus gemilerininin Boğazlar'dan geçmesini Babiâli'nin başına kalkarak işe başladı (talimât, no. 7)²⁸. Bunun Osmanlı tarafsızlık politikasına aykırı olduğunu, Babiâli'nin Dalmaçya'daki Fransız ordusuna Tuna kıyıları ve Eflak-Boğdanı izleyerek Osmanlı topraklarından geçmesini 24 Eylül 1805 tarihli gizli bir ittifak antlaşmasıyla tanımış olmasına rağmen, Osmanlı İmparatorluğu, bunun geçici olarak askıya alınması için Rusya'dan rica etti. Babiâliyi tamamen Fransa'dan ayırmak isteyen Rusya'ysa, bunu şiddetle protesto ederek, antlaşmaya aykırı olduğunu ilân etti.

Bu sırada Rusya'ya son derece sinirlendiren bir başka olay daha meydana geldi: Sébastiani tarafından desteklenen Osmanlı Hükümeti, açıkca Saint-Pétersbourg himayesini isteyen Boğdan ve Eflak Voyvodaları Prens Morousi ve Prens Ypsilanti'yi görevlerinden aldığı bildirdi. Diğer taraftan, az çok Rus ajanı olarak bilinen bazı Osmanlı idarecileri de aynı akibete uğradı. Bütün bunları kendisine yöneltilmiş bir tehdit olarak nitelendiren Rusya, İstanbul'daki Elçisi Italinski aracılığıyla Babiâli'ye bir protesto notası verdi. Zaten Osmanlı topraklarına saldırmak için bahane aradığından Rusya böyle bir başarısızlığı kabul edemezdi. Boğdan ve Eflak Onun için Tuna'nın yolu, Balkanların kapısı, İstanbul'la olan anlaşmazlıklarının ve Akdeniz'e doğru açılmasının esas nedeni ve yaklaşık olarak yüzyıldan beri Rus siyasetinin en can alıcı problemi olmuştu. İngiliz Elçisi Arbuthnot tarafından da desteklenen İtalinski, Morousiyle Ypsilanti yerlerine iade edilmeyecek olursa, ilişkilerini hemen kesip, pasaportlarını isteyeceğini belirtti. Savaşla tehdit edilen ve ülkenin çeşitli yerlerinde meydana gelmiş olan ayaklanmalarla uğraşan Osmanlı Hükümeti ise buna boyun eğerek Morousi ve Ypsilanti'yi görevlerine yeniden atadı. İlk kez başarısızlığa uğrayan Sébastiani ise, Talleyrand'a gönderdiği mektuplarda, Osmanlı siyasetine karşı duyduğu hoşnutsuzluğu dile getirdi.

Bir hafta sonra da Napolyon, III. Selim'e İéna'da kazandığı zaferi bildirerek, O'nu şöyle cesaretlendirmeye çalıştı: "Kendinize güveniniz. Kader İmparatorluğunuzun devamını vadediyor; O'nu kurtarmakla ben görevlendirildim, zaferlerimi hizmetinize sunuyorum. Babiâli'nin artık enerjisini yeniden toparlama zamanı ve Bender, Şokzim ve Dniestr'in tüm kıyılarını ele geçirme günü geldi. Ruslar'ın buralardan askerlerini geri

²⁸ Fransız Elçisi Sébastiani'nin Babiâli'ye verdiği nota, 16 Eylül 1806: TESTA le Baron de, a.g.e., s. 279-281.

çektiklerini biliyorum. Benim üstüme doğru geliyorlar; Onları arıyor ve üstlerine gidiyorum. Artık sallanmayınız; sizi sadece güçsüz olmakla kandırıyorlar. Eyaletlerinizi kendilerine maletmeye çalışıyorlar; Osmanlı gücü onların hakkından gelmelidir²⁹”.

Fransız İéna zaferi, Babiâli'nin tutumunu değiştirmesini sağlayıp, O'nu iyiden iyiye Fransa'ya yaklaştırdı. Bu nedenle III. Selim Napolyon'a şöyle bir mektup gönderdi: “Karşılıklı arzu ve beklentimizin, gönüllerimizde çok mutlu bir biçimde kökleşmiş olan dostluk ağacının kurtarıcı meyvelerini kendiliklerinden günün tepsisini süslemek için getirildikleri artık anlaşılmış bulunmaktadır³⁰...”

Diğer taraftan Sébastiani de, Sadrıazam'dan Ağustos ayındaki iyi niyetlerine yeniden dönmesini istiyerek, Rus Generali Michelson'un aniden saldırıp, Boğdan'a girmesinden sonra, Osmanlı Hükümetinin dikkatini Rus tehlikesi üzerine çekmeye çalıştı. Bu arada III. Selim, Napolyon'dan gelen yeni bir mektupla cesaret kazandı: “Rusyayla lig kuran Prusya ortadan kalktı; O'nun ordularını yokedip, kilit noktalarını elime geçirdim. Ordularım Vistül üzerinde olup, Varşova hakimiyetim altına girdi. Prusya ve Rus hakimiyetindeki Polonya ayaklanıp, bağımsızlığını kazanmak için ordusunu hazırlıyor. Senin de toprak bütünlüğünü sağlama zamanın geldi. Kendilerini vatan hâini olarak ilân ettiğin fermanını hiçe sayarak, en haksız zorbalığın yeniden atamaya seni mecbur bıraktığı isyankâr Voyvodaları kov gitsin... Askerlerini şokzim üzerine gönder; artık Rusya'dan çekinecek bir şeyin kalmadı... Hernekadar şimdiye dek tedbirli davrandınsa da, Rusya'ya karşı yapacağın daha büyük bir lütuf, seni güçsüz göstermekten başka bir işe yaramayacak ve İmparatorluğunu kaybettirecektir³¹.” Aynı gün İstanbul'daki Elçisine kendi el yazısıyla gönderdiği mektubunda Napolyon, Elçisinin, Boğdan, Eflak ve Sırbistan Eyaletlerini Babiâli'ye geri vermeyi garantileyecek, gizli bir savunma ve işbirliği antlaşması imzalamaya yetkili olduğunu ve kendisinin, sadece Babiâliyle anlaşmak kaydıyla, Rusya'yla barış yapabileceğini bildiriyordu³².

Bir taraftan Fransa'nın cesaret verip desteklemesi, diğer taraftan da Rusya'nın Dniestr üzerinden saldırması karşısında Babiâli 23 Aralık 1806'da Rusya'ya resmen savaş ilân etti.

²⁹ Correspondance de Napoléon 1er, Berlin, II Kasım 1806, c. XIII, s. 638-639.

³⁰ 30 Kasım 1806 tarihli mektup: TESTA le Baron de, a.g.e., s. 282-284.

³¹ Correspondance de Napoléon 1er, 1 Aralık 1806, Posen (belgenin aslı Fransa İmparatorluk Arşivlerinde bulunmaktadır), a.g.e., c. XIV, s. 5-6.

³² TESTA le Baron de, a.g.e., c. II, s. 284-285.

Ancak, diğer bir olay, İngiliz savaş gemilerinin İstanbul önlerine gelmesi, Osmanlı Hükümetinin dikkatini bu tarafa çekti ve Sébastiani'ye eski başarısızlığını unutturarak, nüfuzunu yeniden kurmasını sağladı.

Fransız Elçisinin derhal kovulması gibi bazı istekleri içeren bir ultiमतому reddetmeleri için, Sébastiani gerçekten Osmanlı nazırlarına ve Sultan Selim'e cesaret verdi. İstanbul ve Çanakkale Boğazını savunmaya hazırlanan Osmanlı ordusunun düzenlenmesinde önemli bir rol oynadı. İngilizler'in geri püskürtülmelerinden sonra da, Napolyon tarafından gönderilip, bizzat Sultan tarafından merasimle takılan büyük "Légion d'Honneur" nişanıyla mükâfatlandırıldı.

Bu başarısı üzerine Sébastiani, Tuna kıyılarında bulunan Michelson'un ordusuna da, İngilizlerin aldıkları gibi bir ders verdirmeyi dendi. Şubat ayının tatlı heyecanını devam ettirmeye çalıştı. Ancak Eyaletlerin durumu ve Yeniçerilerin Nizam-ı Cedit'e karşı tutumları Osmanlı ordusunun tüm gücünü Rus ordusuna karşı kullanmasını önledi.

Artık kendisine yarasız gibi gelen bu görevden sıkılmış olan Sébastiani, Fransız Büyük-Ordusuna katılıp savaşmak için kendisinin geri çağrılmasını her mektubunda istemeye başladı. Bir kız çocuğu dünyaya getiren karısı bir ay sonra, 15 Mayıs'ta, geçirdiği bir loğsa hummasıyla aniden ölünce, Sébastiani, Talleyrand'dan "kendisini bu korkunç ülkeden kurmasını, fakat derhal kurtarmasını" istedi. Ancak, İstanbul'da kalmaya ve diplomatik görevine devam etmeye mecbur bırakıldı.

IV-DİPLOMATİK OPERASYONLAR

A-Türk-Fransız görüşmeleri, Danzig Konferansı

Osmanlılarla Ruslar arasında meydana gelen savaş üzerine, Napolyon Babiâli'ye, ortak düşmana karşı ortak bir hareket teklif ederek ³³ Rusya'ya birçok yerden, Kırım, Kafkasya, Karadeniz, Tuna kıyıları ve Eflak ve Boğdan'dan saldırıya geçmek istedi. Bunun için de 25.000 kişilik bir Fransız ordusunun Bosna ve İstanbul'dan geçmesini arzu ediyordu ³⁴.

Müslüman halkı Ruslar'a karşı harekete geçirmek için de, dindaşlarına hitap eden sözde bir Müezzın Osman tarafından kaleme alınmış uydurukça bir el kitabını Türkçe ve Arapça olarak Paris'te yayınlatıp dağıttırdı ³⁵. El kitabı "Gayretli Müslümanlar, Mekke-i Mükerrreme'den Asitâne-i Saa-

³³ TULARD jean, a.g.e., s. 193.

³⁴ Napolyon'un Fransız Dışişleri Bakanına gönderdiği mektup, Ostérode, 11 Mart 1807 (Paris Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, belgenin aslı Fransa İmparatorluk Arşivlerindedir). Correspondance de Napoléon 1er, c. XIV, no. 11896.

³⁵ AHMET CEVDET Paşa, a.g.e., c. VIII, s. 137-138.

dete değin hâb-ı gafletten müteyakkız olun.” diyerek söze başlıyor ve Müslümanları Fransız ordusuna katılmaya ve Osmanlı İmparatorluğuna eski şan ve şöhretini kazandırmak için Rusya’ya beraberce saldırmaya... davet ediyordu. Osmanlı topraklarından Fransız ordusunun geçmesi teklifi gibi bu el kitabı da kamu oyunda ve Osmanlı İmparatorluğunda ne yenilik, ne de yabancı etkisi istemeyen Yeniçereleri kıskırttı. Eyalet Paşaları, Fransız ordusunun Osmanlı topraklarından geçmesi teklifi karşısında şiddetle harekete geçtiler. Mustafa Bayraktar çok sinirlendiği için, Fransız Konsolosu Lamarre Ruscuk’u terkedip, Sistovi’de yerleşmesinin kendisi için bir ödev ve bir haysiyet borcu olduğuna inandı. Tırhale Paşası da, Fransızların toprağı üzerinden ilerlemelerine izin verme sorumluluğunu üzerine almak istemedi. Yanya Valisi Ali Paşa ise, bazı Osmanlı nâzırlarını, Rusya ve İngiltere’nin boyunduruğundan kurtulduktan sonra, Fransa’nın muhteris arzularını desteklemekle suçladı³⁶. Gerçekten de Osmanlılar, Bonaparte’ın Mısır ve Suriye seferlerini hâlâ unutamamışlar ve İmparator olalıdan beri O’nun ihtiraslarından daha çok çekinmeye başlamışlardı. Hele tam Tilsit barış antlaşması sırasında Tuna’nın iç kısmında 25.000 Fransız askerinin bulunması yeni bir seferin işareti değil miydi?

Diğer taraftan, Napolyon gibi Sébastiani de, Babıâliyi Fransa’dan yardım istemeye zorlamak ve böylece de Fransız askerlerinin Osmanlı topraklarından geçmelerini sağlamak amacıyla, Yeniçeriler arasında kargaşalık çıkararak, kötü bir siyaset uyguladı. Gizlice Yeniçeri Ağalarıyla görüşüp, onlara hediyeler ve cömertce paralar dağıtıp, şöyle telkinde bulundu: “Hükümetinizin Nizam-ı Cedidi kurmaktaki esas amacı Yeniçeri Ocağını ortadan kaldırıp, Onlar için harcadığı parayı kendisine saklamaktır. İmparatorumuz durumdan haberdar olup, bundan şikâyetcidir. Eski sistemin ortadan kaldırılmasını istemiyor. Ordumuz hâlen Osmanlı sınırına çok yakın bir yerde beklemekte olup, gerekirse, size yardım etmek için İstanbul’a gelecektir³⁷”. Diğer yönden de, Yeniçeri Ağası Pehlivan Ağayı, İngilizler’in İstanbul’a Osmanlı Hükümetinin daveti üzerine geldiklerine inandırmayı başardı.

Bu olaylarda görüldüğü üzere, Fransız siyasetinde meydana gelen bu değişiklik kanımızca, Osmanlı İmparatorluğunun ilk darbede yıkılacak, böylece de kolaylıkla Fransa’nın düşmanları olan Rusya ve İngiltere’nin eline geçecek bir devlet gibi görülüp, şayet Fransa çabuk hareket etmeyecek olursa, bundan nasibini alamayacakmış gibi nitelendirilmesinden ileri gelmektedir. Çünkü Fransız ordusu, Osmanlı topraklarından geçmeksizin,

³⁶ ve ³⁷ AHMET CEVDET Paşa, ö. c., s. 58, 152, 221.

Rusya'ya rahatca saldırabilirdi. Ayrıca, ne Napolyon, ne de Sébastiani ve Talleyrand, hem Rusya'yla yaptığı savaşta, hem de İngilizler'in Boğazlar ve Mısır'a yaptıkları saldırılarda Osmanlı İmparatorluğunun o kadar enerji gösterebileceğine inanmamışlardı³⁸.

İşte bu kararsız siyaset döneminde Vahid Paşa (Seyyid Mehmed Emin Vahid Paşa veya Efendi) diplomatik faaliyetlerine başladı. Napolyon Onu kabul eder etmez, sert bir şekilde çıkıştı; Türklerin en iyi dostu olduğunu; Onlara kesin ve kalıcı bir toprak bütünlüğünü garanti ettiğini söyleyerek, Onları Polonya'nın kaderine benzemekten kurtaracağını, Ruslar'ın Yaş Antlaşmasında zorla kabul ettirdikleri üzüntü verici maddeleri yırtacağını; Kırım'ı, İranlılar'a da vadedilmiş olan Gürcistan'ı³⁹ ve Sultanlar Kızı Karadenizi kendilerine geri vereceğini vadetti. Ancak Onların da bu ayaklanma için çalışmaları, bunu haketmeleri, İranlılar ve Kafkasyahılarla işbirliği yapmaları, Erzurum Paşası'nın Şah'ın oğlu Abbas Mirza ile bağlantı kurması, Türk filosunun, Bozcaada'da, Ruslar tarafından ipnotize edilmiş gibi, hareketsiz beklemek yerine, Karadeniz'e girip, Kırım'a asker çıkarması; artık Sadriazam'ın Tuna'yı aşip, Fransızlar'ın kendisine randevu verdikleri Dniestr'e doğru Eflak ve Boğdan'ı geçmesi ve durum çok nazik olduğu için, artık Türkiye'nin uyanması gerekecektir! Böylece de eski şan ve şöhretini yeniden bulacak, yoksa, kaderin kadrine uğrayacaktır.

Bundan sonra, Vahid Efendi de Osmanlı Hükümetinin iyi niyetlerini bildirince, görüşmelere geçildi. Osmanlı Elçisi, eski İstanbul elçilik Sekreteri Monsieur Roux refakatindeki écuyer Caulaincourt'la görüştürüldü. Napolyon, Caulaincourt'u kendisi adına Osmanlı Elçisine aşağıdaki hükümler çerçevesinde bir antlaşma imzalamakla görevlendirdi: Her iki tarafın da yapacağı antlaşma, bir işbirliği ve savunma antlaşması olacak; Babiâli ve Fransa önceden görüşmeksizin hiçbir surette Rusya'yla barış yapamayacaklar; Fransa, Osmanlı İmparatorluğuna, Osmanlı ordularının bizzat ele geçirmeleri kaydıyla, Kırım'ın Eflak ve Boğdan'ın kendisinde kalmasını ve toprak bütünlüğünü garanti edecektir.

Daha önce de Sébastiani, Talleyrand'a 9 Şubat 1807'de gönderdiği şifreli bir mektupta, Osmanlı Hükümetinin niyetleri ve Vahid Paşa'nın talimatı hakkında kendisine yanlış bilgi vermişti: "Osmanlı Hükümeti merasimli bir antlaşmayla Fransa'yla ittifak yapmak istiyor; Elçisi Vahid

³⁸ Napolyon'un III. Selim'e yazdığı mektup, Finkenstein, 3 Nisan 1807, Correspondance de Napoléon 1er, a.g.e., c. XV, no. 12227, s. 17-18 ve 7 Nisan 1807, no. 12324, s. 52-53.

³⁹ Fransız-İran ilişkileri için bk. Paris Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, Correspondance de Perse, 1807 ve özellikle, Correspondance de Napoléon 1er, a.g.e., c. XIV, no. 11532, 11734...; c. XV, no. 12278...

Efendi'nin bir saldırı ve savunma antlaşması yapmak için gerekli yetkileri var; hattâ Fransız askerlerinin herhangi bir Türk toprağından geçmesini antlaşma hükümlerine koymaya bile yetkili"⁴⁰. Ancak, belirtmek gerekir ki, Osmanlı Elçisi, sadece Rusya'ya karşı üç yıllığına bir-savunma antlaşması yapmakla görevli olup, Fransız ordusunun Osmanlı topraklarından geçmesi konusunu antlaşma hükümlerine koymaya yetkili değildi.

Sadece Rusya'ya karşı değil, aynı zamanda İngiltere'ye karşı da bir saldırı ve savunma ittifakını görüşmeyi temel alan Fransız teklifleri 28 Mayıs'ta Osmanlı Elçisine sunuldu. Elçinin böyle bir antlaşma imzalama yetkisi olmadığını bildirmesi üzerine görüşmelere son verildi.

Yine "soğuk teklifler" yapılması üzerine, Talleyrand'la yapılan ikinci görüşmeler de tatmin edici sonuç vermedi ve Osmanlı Elçisi boşu boşuna bekletildi, hattâ tamamen terkedildi. Tilsit görüşmeleri arefesinde yazmış olduğu mektuplara bile cevap verilmedi. Bu nedenle de, Napolyon'dan kabul görüp, kendisine yeni sultan, IV. Mustafa'nın mektubunu takdim edebilmek gayesiyle Paris'e gitti.

Kanımızca, Osmanlı isteklerini yakından bilmesine ve Babıâli'ye verdiği sözleri hatırlamasına rağmen, Napolyon, hem Finkenstein'da İran Elçisine imzalattığı gibi, kendi çıkarları doğrultusunda bir antlaşmayı Osmanlı Elçisine imzalatıramadığı için, hem de Tilsit Antlaşmasında ileriki projelerini gerçekleştirmek için önceden elini kolunu bağlamamak gayesiyle, Osmanlı Elçisiyle olan ilişkilerini ağıra almıştır.

B- Napolyon ve Sébastiani'nin gözüyle İstanbul ayaklanması

Daha ayaklanma meydana gelmeden, Sébastiani, Nizam-ı Cedid'in Yeniçeri Ocağını ortadan kaldırmak için kurulduğuna ve Dalmaçya'daki Fransız ordusuyla Napolyon'un kendilerine yardım etmeye hazır olduğuna Yeniçeri Ağalarını inandırmak için gizlice kendileriyle görüştü⁴¹. Napolyon neden Yeniçeriler arasına anlaşmazlık sokmak istiyordu? Kendi başına düşmanlarının hakkından gelebilecek kapasitede bir Osmanlı ordusu görmek istemiyor muydu? Yoksa böyle bir ordunun meydana gelmesini gönülden isteyen Sultan Selim'e dostluğunu ilân ettiği zaman samimi değil miydi? Veya, ordusunu Osmanlı topraklarına sokabilmek için bu sadece bir bahane miydi? Bu soruları tam anlamıyla aydınlatılabilecek belgelere henüz sahip değiliz. Ancak bunlardan biri veya diğeri Napolyon siyasetinin amacı olabilir.

⁴⁰ TESTA le Baron de, a.g.e., s. 296-297.

⁴¹ AHMET CEVDET Paşa, a.g.e., s. 236-237.

Hattâ kendisi bile, İstanbul ihtilâli veya ayaklanmasının gerçek nedenlerini herkesten saklayarak, şöyle bir dil kullanıyordu:

“Varşova gazetelerinde şu haberi yayımlatınız: İstanbul’da bir ihtilâl oldu. Sultan Selim ve önemli kişilerden oniki tanesi Yeniçeriler tarafından boğazlandı. Tahta Sultan Mustafa geçirildi. Bu halk ayaklanmasının gerçek nedeni Sırlılar’ın güçlenmeleri ve Yeniçerilerin şikâyet edip durdukları Hükümetin gevşek davranmasıdır. Yeniçeriler Nâzırlarını Sırlar ve Ruslarla anlaşmış olmakla suçluyorlar. Yeni Sultan, eski toprakları geri alınmayıp, Kırım yeniden fethedilmekçe Rusya’yla hiçbir surette barış yapmayacağını ilân etti.

Sadriazam’ın ordusu Tuna’yı geçerek, 1 Haziranda Silistre’ye gitti ve Eflak yeniden fethedildi. Ruslar’ın işi çok kötü gidiyor. Sadriazam’ın ordusu çok güçlü ve hareketli görünüyor.

Gazeteci, bu haberlerin resmî ve kesin olduklarını söyleyebilir⁴²’.

Bunlar, İstanbul ayaklanmasının gerçek nedenleri değildir. Kanımızca, ayaklanmanın İstanbul’daki Fransız nüfuzuna karşı yönelmesinden Napolyon çekinmiştir. Zira, III. Selim’in yeniliklerine karşı çıkan Yeniçeriler, Batı fikirlerinin ülkeye görmesini istemiyorlar ve şikâyetlerini ülkesever duygularla ifade etmekten geri kalmıyorlardı. Fransız nüfuzuyla yeni fikirlerin kök salacağına inanıyorlardı; Fransızlar’a gösterdiği ilgiyi Sultan’ın başına kalkıyorlar ve Napolyon’a isnad ettikleri ihtiraslara karşı da kamu oyunu şöyle harekete geçiriyorlardı: Bu adam daha önce de Osmanlı İmparatorluğundan Mısır ve Suriye’yi almayı denemiş ve sadece Akkâ’daki samimi Müslümanlar tarafından durdurulmuştu. Şimdi de İmparatorluğu bir başka yerden tehdit ediyor; Dalmaçya’da General Marmont komutasında birçok askeri var; Sırbistan ve Eflak’a girmeye çalışıyor; Sırları isyana teşvik eden de o olmalıdır; Sultan’ın isteği üzerine İstanbul’a 600 topçu gönderiyor; daha şimdiden Babiâli keferenin eline geçmiştir...

Diğer taraftan, olayların Fransız nüfuzunu olumsuz yönde etkileyeceğini düşünen Sébastiani, 1 Haziran 1807’de yazdığı bir mektupta bunu şöyle dile getirdi; “Mustafa öncekiler kadar parlak değil; İmparatorluğunun sonunu getirecek. Osmanlı hanedanının son halkası olan Mahmutsa, son derece saralı. Doğal olarak hanedan kaybolup gidecek⁴³.

⁴² Napolyon’un General Lemarois’ya yazdığı mektup, Tilsit, 24 Haziran 1807. Correspondance de Napoléon 1er (belgenin orijinali Fransa İmparatorluk Arşivlerinde bulunmaktadır), c. XV. no. 12819.

⁴³ Paris Ulusal Arşivleri, AF, IV, 1688, dosya 5.

O halde, Fransızlara göre Osmanlı İmparatorluğu batışının arefesinde bulunuyor ve kendiliğinden çözüleceğe benziyordu. Fakat, birçok kez iddia ettiği gibi, bu imparatorluğun toparlanmasına yardım edecek yerde Napolyon, “Projets de partage de l’Empire ottoman, 1807-1812” (Osmanlı İmparatorluğunu paylaşma projeleri, 1807-1812) başlığıyla ele aldığımız diğer bir makalede⁴⁴ görüleceği üzere, Tilsit’te 1. Alexandre’la yapacağı emperyal görüşmelerinde Ondan hissesini almaya çalışacaktır.

KAYNAKLAR

I- Arşivler:

Başbakanlık Arşivleri-İstanbul, bunlardan, Cevdet Tasnifi (Hariciye Vesikaları), Hatt-ı Humayun Tasnifi, İbnü’l-Emin Tasnifi, Nâme Defterleri, Mühimme Defterleri...

İstanbul Topkapı Sarayı Arşivleri, bunlardan, Siyasî Vesikalar, Enderun Hazine Defterleri...

Paris Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, bunlardan, Turquie, Correspondance politique (no. 213-224, 1806-1809), Supplément (no. 24, 1806-1810); Mémoires et Documents de PELISSIER E. (no. 63-64, 1792-1814) ve Russie, Correspondance politique (no. 144-149, 1806-1809); Perse, Correspondance politique (cilt. 9-11, 1806, 1807); Mémoires et Documents (no. 7. 1806-1808).

Paris Milli Arşivleri (no. AF. IV, Ad. XV, 54).

II- Basılmış eserler:

Correspondance de Napoléon 1er, III. Napolyon’un emriyle yayımlanmıştır. Paris, 1858-1869, 28 cilt, tamamlayıcı nitelikte yayımlanan:

- Des Oeuvres de Napoléon à Saint-Hélène, cilt 29-32, Paris, 1870, bu da eksik olduğundan tamamlayıcı olarak çıkanlar:

BROTONNE de Léonce, Lettres inédites de Napoléon 1er, Paris, 1898 ve

- Dernières lettres inédites de Napoléon, Paris, 1903, 2 cilt.

LECETRE Léon Lettres inédites de Napoléon 1er, Paris 1897, 2 cilt.

PICARD Ernest ve TUETÉY Louis, Correspondance inédite de Napoléon 1er, Harp Arşivlerindeki, Paris, 1912-1925, 5 cilt, ikinci yazardan:

Napoléon 1er, préceptes et jugement, Paris, 1913.

Salnâme-i Nezaret-i Hariciye, Dersaadet, 1302.

⁴⁴ Adı geçen makale, Fırat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, sayı 3’te Türkçe ve Fransızca olarak yayımlanmak üzeredir.

NORADOUNGHIAN Gabriel Efendi, Recueil d'actes internationaux de l'Empire ottoman, Paris, Leipzig, 1897-1903, 2. cildi.

TESTA le Baron de, Recueil de traités de la porte ottomane avec les puissances étrangères, Paris, 1865, 1. cildi.

AHMET CEVDET Paşa, Tarih-i Cevdet, tertib-i cedit, Dersaadet, 1309, 8. cildi.

DRIAULT Edouard, La question d'Orient depuis ses origines jusqu'à nos jours, Paris, 1914, aynı yazardan:

- La politique orientale de Napoléon, Sébastiani et Gardan, 1806-1808, Paris, 1904.

- CLERCQ A. da, Traités de la France depuis 1713 jusqu'à nos jours, Paris, 1864.

TULARD jean, Napoléon ou le mythe du Sauveur, Paris, 1977.

SAVANT jean, Napoléon, Paris, 1974.

TURC Nicolas, Chroniques d'Égypte, Paris, 1950.

KARAL Enver Ziya, Fransa, Mısır, Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802), İstanbul, 1938, aynı yazardan:

- Halet Efendi'nin Paris Büyük Elçiliği (1802-1806), İstanbul, 1940.

MOURAVIEF B., L'alliance russo-turque au milieu des guerres napoléoniennes, Paris, 1954.

SAÛL N., Russia and the mediterranean, 1797-1807, Londra, 1970.

VAHİD Paşa, Vahid Paşa'nın Fransa Sefaretnâmesi, 1806-1807, Vahid Paşa Kütüphanesi, no. 830, El yazması, Kütahya.

Fransız Resmî Le Moniteur Gazetesi, 1798-1807 tarihleri arası, Paris Dışişler Bakanlığı Arşivlerinde saklanmaktadır.

